

אדם קרוב אצל עצמו

צביקה מנדל

ראשי פרקים:

- א. פתיחה
- ב. שיטת רש"י בסוגיה
- ג. שיטת הר"ן בסוגיה
- ד. נפקא מינות בין שיטותיהם
- ה. סיכום

פתיחה

הגמרא בסנהדרין (ט, ב) אומרת: "ואמר רב יוסף פלוני רבעו לאונסו, הוא ואחר מצטרפים להורגו. לרצונו - רשע הוא והתורה אמרה אל תשת רשע עד. רבא אמר אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע" לפי שיטתו של רבא אנו מקבלים את דברי הנרבע מדין פלגין דיבורא, כלומר מחלקים את דיבורו של אותו עד נרבע באופן הבא: מקבלים את עדותו לגבי פלוני הרובע והורגים אותו אבל אין מקבלים את עדותו לגבי עצמו מכיוון ש"אדם קרוב אצל עצמו".

מה הכוונה במושג "אדם קרוב אצל עצמו", כיצד אנחנו מתייחסים לעדות אדם על עצמו, האם יש לומר שזה כמו דיני קירבה רגילים וכך מתייחסים לעדות זו, או שמא יש לומר שלקרבה עצמית זו יש גדר מיוחד משלה?

שיטת רש"י

רש"י ד"ה "רבא אמר":

אין אדם נפסל לעדות בהודאת פיו דאדם קרוב אצל עצמו הלכך אין אדם יכול לשום עצמו רשע, כלומר על עדות עצמו אינו נעשה רשע שהרי התורה פסלה קרוב לעדות ונהרג הרובע דפלגין דיבורא ומהימנין ליה לגבי חבריה ולא מהימנין ליה לגבי ידידיה לפסול לעדות.

אותו עד יהיה נאמן לגבי חברו אבל לא לגבי עצמו. האדם שלפנינו משים עצמו רשע ולכן לכאורה אי אפשר לקבל את עדותו. אלא שאדם לא יכול לפסול את עצמו כעד בהודאתו מכיוון שאדם קרוב אצל עצמו, ולכן אדם לא יכול לשים את עצמו רשע. בעדותו על פלוני מאמינים לו כי אין בה כל בעיה אבל אין אנו יכולים להאמין לו בעדותו על עצמו שהוא רשע ואנו מחלקים את דיבורו, על חלקו הראשון נאמן ואילו על חלקו השני אינו נאמן.

בהמשך הסוגיה הגמרא מבררת מהו היחס בין אדם לאשתו או לממונו כאשר הוא רוצה לבא ולהעיד עליהם, האם גם שם נתייחס לעדותו כמו לעדות על עצמו או לא.

א. "פלוני בא על אשתי, הוא ואחר מצטרפים להורגו אבל לא להורגה" (י, א). הגמרא שואלת איזה חידוש בא רבא לחדש? אם הוא בא לחדש שפלגין דיבורא, הרי דין זה דומה לדין הקודם ואין חידוש בדבריו של רבא! למסקנת הגמרא, החידוש העולה מדברי רבא הוא, שגם כאשר יש בעדותו דברים הנוגעים לאשתו נאמר את הכלל אין אדם קרוב אצל עצמו. מה היה הספק של הגמרא? רש"י ד"ה "אצל אשתו לא אמרינן" כותב: "אדם קרוב לענין פלגין דיבורא והואיל ומהימן אהוא דיבורא למיקטליה לחבריה, ליקטלוה נמי לדידה- קמ"ל". רש"י מבאר את הספק בדברי הגמרא האם אומרים אדם קרוב אצל אשתו באופן הבא: ביחס לעדות הבעל על פלוני שבא על אשתו ברור שנאמן להרוג את הבעל. אולם האם מתוך שנאמן על הבעל יהיה נאמן אף על אשתו או שמא מחלקים את דברי הבעל שיהיה נאמן רק על הבעל אבל לא על אשתו.¹

ב. "פלוני רבע שורי מהו, מי אמרינן אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם קרוב אצל ממונו או דילמא אמרינן אדם קרוב אצל ממונו". מסכמת הגמרא שאדם קרוב אצל עצמו ואין אדם קרוב אצל ממונו. רש"י ד"ה "מהו": "פלוני ודאי מיקטיל אלא שור מי מיקטיל, מי אמרינן אדם קרוב אצל ממונו ופלגין דיבורא להימוני לחבריה ולא אשור או דילמא לא אמרינן לענין פלגי דיבורא אדם קרוב אצל ממונו אע"פ דפלגין ליה לעיל אצל עצמו". רש"י מבאר את הספק בדברי הגמרא. האם אומרים שאדם קרוב אצל ממונו באופן הבא: ביחס לעדות בעל השור על הרובע ברור שנאמן להורגו כי אין כל בעיה בחלק זה של העדות, אולם השאלה היא האם לגבי ממונו (שורו) אמרינן אדם קרוב אצל ממונו ופלגין דיבורא ותתבטל עדותו לגבי השור, או שמא לא נאמר אדם קרוב אצל ממונו ולא נחלק את דיבורו ונאמן על הרובע, ויהיה נאמן גם על השור.

סיכום שיטת רש"י

אדם קרוב אצל עצמו ולכן אין אדם יכול לפסול את עצמו בעדותו בגלל פסול של קירבה. כאשר עדותו מכילה דברים המתייחסים לו ולפלוני אין כל בעיה בעדות לגבי פלוני ולכן היא תתקיים, ומחלקים את דיבורו בכדי לבטל את עדותו לגבי עצמו אבל לא פוסלים את כל העדות. השאלה לשיטת רש"י באשתו ובממונו היא האם בגלל שכבר נתקיימה מקצת עדותו שאינה בעייתית נקבל את כל עדותו גם לגבי האישה והממונו או שמא בגלל בעיה של קירבה

1. לפי שיטת רש"י, הפלגין דיבורא בא כדי לבטל את העדות על האשה ולא בכדי לקיים את העדות על הבעל שאותה אנתנו מקבלים בכל מקרה שהרי אין בה כל בעיה.

לא נקבל את עדותו. ומשיבה הגמרא שלגבי אשתו הוא קרוב ואין מקבלים את עדותו ולכן לא נעשה מאומה לאשתו על פיו אבל לגבי ממונו אין הוא קרוב ולכן במקרה שלפנינו השור יסקל. לפי שיטת רש"י הסברא של פלגין דיבורא לא באה כלל בכדי לקיים את העדות על פלוני הבעל מכיוון שעדות זו בוודאי שקיימת היא שהרי אין בה כל בעיה, אלא בכדי לבטל את העדות על האישה.

שאלותיו של הר"ן על רש"י

הר"ן מביא את שיטת רש"י שמסביר את שאלות הגמרא, האם הבעל שהעיד על פלוני שבא על אשתו יהיה נאמן להעיד גם על אשתו בגלל שנתקיימה מקצת העדות. וכן לענין הממון, שתקיים עדותו גם לגבי הממון כפי שנתקיימה מקצת עדותו לגבי פלוני שרבע את השור. ועל כך מקשה הר"ן:

1. ידוע לנו שעדות שבטלה מקצתה, בטלה כולה ולא אומרים כמו שנראה בשיטתו של רש"י עדות שנתקיימה מקצתה, נתקיימה כולה!

ניתן ליישב את שיטת רש"י ולומר שהכלל של עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה לא נאמר לענין תוכן העדות אלא לגבי העדים שאם חלקם נפסלים הרי שלא נקבל גם את עדות האחרים באותה כת.

2. הגמרא שואלת על המקרה בו הבעל מעיד "פלוני בא על אשתי", הרי כבר השמענו דין דומה שמחלקים את דיבורו ואם כן מה החידוש כאן. ונראה שעיקר קושייתה של הגמרא היא כיצד מקבלים את העדות לגבי פלוני, מדוע לא נופלת כל העדות כולה, הרי עדות הבעל פסולה מכיוון שהעיד על אשתו! אבל לשיטת רש"י שאומר שפלוני נהרג בכל מקרה שאלת הגמרא היא רק האם הבעל ואחר מצטרפים להורגה ואילו הדברים היו כהסברו של רש"י הייתה צריכה הגמרא לומר לנו שלא להורגה איצטריכא ליה.

דברי הר"ן בהסבר הגמרא לא כ"כ ברורים כי כאשר הגמרא אמרה את הצריכותא היא גם לא אמרה שלהורגו איצטריכא ליה.

שיטת הר"ן (הראב"ד)

הר"ן בחידושויו על מסכת סנהדרין (י, א) ד"ה "מהו דתימא" מביא את פירוש הראב"ד:

..טעמא דרבה דאמר פלגין דיבורא היינו משום שלא שייך למימר ביה עדות שבטלה מקצתה, דכי אמרינן הכי הני מילי במאי דשייך ביה עדות כעדות בקרובים... אבל כשהוא מעיד על עצמו לא שייך ביה תורת עדות כלל ומשום הכי אמרינן אדם קרוב אצל עצמו ופלגין דיבורא ולגבי עצמו לא מהימן ולגבי אחר מהימן.

כאשר אדם מעיד על קרוב יש כאן עדות, אבל היא בעייתית ולכן עדותו בטלה מדין עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. אבל כאשר האדם מעיד על עצמו או אומרים "אדם קרוב אצל עצמו" - עדותו אינה נחשבת כעדות, לא מתייחסים אליה, והרי היא כאינה². ולכן כאשר האדם אומר פלוני רבעני לרצוני - לא מתייחסים לעדותו על עצמו כלל ומחלקים את דיבורו ואומרים רק שפלוני רבע ואותו פלוני נהרג על כך. אולם אם האדם היה מעיד על קרובו דבריו נחשבים כעדות, אבל מכיוון שהיא פסולה מחמת קירבה כל עדותו תבטל ולא נאמין לו אף לגבי פלוני - "עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה"³.

על פי הסבר זה מבאר הר"ן את שאלות הגמרא:

א. "מהו דתימא אדם קרוב אצל עצמו אמרינן, אצל אשתו לא אמרינן" האם עדות על אשתו היא כעדותו על עצמו ואיננה נחשבת לעדות ולא נתייחס אליה. וכמו בעדות על עצמו שאין עליה תורת עדות כלל ופלגינן דיבורא גם ביחס לעדותו על אשתו נאמין לדברי הבעל רק ביחס לפלוני. או שמא נאמר שעדות הבעל על אשתו היא כמו עדות על קרוב⁴ שמתוך שבטלה מקצתה בטלה כולה. ועל כך משמיעה לנו הגמרא שאמרינן אדם קרוב אצל אשתו ולכן עדותו לגבי אשתו אינה כלום ונחלק את דיבורו ונקבל את עדותו רק לגבי פלוני שייהרג.

ב. "מי אמרינן אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם קרוב אצל ממונו או דילמא אדם קרוב אצל ממונו" הספק הוא האם עדותו לגבי ממונו איננה נחשבת לעדות כלל ונוכל לחלק דיבורו ולהרוג את הרובע שרבע את השור, או שעדותו תחשב כעדות על קרוב שנחשבת לעדות אלא שהיא עדות פסולה וממילא בטלה כל העדות ואף הרובע לא ייהרג. ומכריעה הגמרא שאין אדם קרוב אצל ממונו ולכן עדותו על ממונו היא עדות פסולה, ועדות שבטלה מקצתה בטלה כולה ולכן לא נקבל את עדותו אף לגבי הרובע.

לסיכום דברי הר"ן:

אפשר לבצע פלגינן דיבורא רק כאשר יש חלק בעדות שאינו נחשב בתורת עדות כלל וזה קורה כאשר אדם מעיד על עצמו ומכיוון שלא מתייחסים לעדות על עצמו הרי שניתן לחלק את דיבורו ולקבל את עדותו על פלוני. אבל כאשר עדותו היא על קרוב, שעדותו עדות אלא שהיא עדות פסולה, כגון בעדות ביחס לממונו - הרי שהעדות בטלה, ולא רק חלק העדות שעל הקרוב מתבטל אלא כל העדות כולה מתבטלת. לשיטת הר"ן הסברא לפלגינן דיבורא מועילה לקיום עדות הבעל על הבעל ולא בכדי לבטל את דבריו על אשתו כפי שרצה להגיד רש"י.

2. היד רמ"ה נוקט בשיטתו כמו הראב"ד, אבל לשיטתו הסיבה לכך שהעדות לגבי עצמו או לגבי אשתו לא נחשבת היא, מכיוון שאינו מתכוון להעיד על כך, ולא כמו הר"ן, שהסביר שדבריו על עצמו או על אשתו בהגדרתם אינם בגדר עדות ללא כל קשר לכונתו בעדות. למרות שגם בראב"ד ניתן לדייק את דברי הרמ"ה מכך שהוא כותב בהשגותיו על הרמב"ם לגבי העדות על השור שהיא בטלה בגלל שהוא נתכוון להעיד על שורו, כלומר נראה שגם לפי הראב"ד הדבר תלוי בכונתו של המעיד.
3. בעיה בשיטתו של הר"ן - קשה קצת על הר"ן, מכיוון שהמשפט של "עדות שבטלה מקצתה" לא קיים בנושא הזה, אלא במסגרת של עדים, שבאים לפנינו וחלקם נפסלים גם עדותם של שאר העדים הכשרים תיפסל.
4. עדות על קרוב נחשבת לעדות אלא שהיא עדות פסולה ומכיוון שעדותו על אשתו היא עדות פסולה, תיבטל כל העדות כולה מדין עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה וממילא גם "פלוני שבא" לא ייהרג.

יצוין שהמאירי בסוגייתנו סובר גם הוא כדעת הראב"ד שעדות על עצמו הרי היא כאינה אבל במקרה שמעיד כי "פלוגי רבע שורי" בעוד שלפי שיטת הר"ן כל העדות בטלה הרי שהמאירי פוסק כרש"י בדין, שהורגים את הרובע ואף את השור כיוון שלדעתו מסקנת הסוגיה היא שאין אדם קרוב אצל ממונו כלל, כלומר עדותו גורמת לנו להתייחס לממונו כאילו העיד על שור של אדם אחר, וממילא אין כל בעיה בעדות זו. ולכן הכלל, שעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה לא קיים כאן ומקבלים את כל עדותו גם על הרובע וגם על השור. המאירי גם מוסיף, כמו הרשב"א, ששיטת הראב"ד הנ"ל מתאימה לסוגייתנו, שבה מדובר על "פלוגי רבעני לרצוני" או "פלוגי בא על אשתי", ובאמת אז ניתן לומר, שעדותו על עצמו או על אשתו אינה בתורת עדות. וכשאומר 'פלוגי רבע' אומר הוא את עיקר העדות, שהרי עיקרה של העדות היא על פלוגי שרבע וניתן למחוק את העדות לגבי עצמו או לגבי אשתו. אבל במקרה שבו עיקר עדותו היא על עצמו כגון "זינתי עם אשתך" או "רבעתי עם פלוגי" לא ניתן למחוק את המילה "רבעתי" כי אז בטלה כל העדות ולכן אין מקבלים כלל את עדותו והיא בטלה. לעומת זאת אם יעיד "אשתך זינתה עימי" ניתן למחוק את המילה "עימי" ויהיה נאמן בעדות לגבי האשה ועדותו לגבי עצמו בטלה. פלגין דיבורא ניתן לבצע כאשר עיקר העדות היא על פלוגי ולא על עצמו.

נפקה מינות בין שיטת רש"י לשיטת הר"ן

כתוצאה מההסברים השונים של רש"י ור"ן עולות שתי נפקא מינות:

1. כאשר אדם מעיד "פלוגי רבע שורי" לפי שיטת רש"י הורגים את פלוגי שרבע את השור ואף השור יסקל בגלל שנתקבלה מקצת עדותו אבל לפי הר"ן כל העדות כולה בטלה בגלל שעדותו על ממונו פוסלת היא את כל העדות כמו דין עדות על קרובים שהיא פסולה ואפילו פלוגי לא יהרג.

2. עדות על קרוב כגון דודו. לפי רש"י נקודת המוצא שפלוגי נהרג בכל מקרה – פלגין דיבורא נעשה גם כאשר האדם מעיד על עצמו וגם כאשר הוא מעיד על קרובו. אולם לר"ן כאשר עדותו תכיל בתוכה דברים על קרוב אז תבטל כל העדות.

סיכום המחלוקת בין רש"י לר"ן

לשיטת רש"י בעדות שחלקה פסול בגלל קירבה אומרים פלגין דיבורא ולא כל העדות תיפסל. לאחר שחילקנו את הדיבור ניתן לדון כיצד נתייחס לאותה עדות בעייתית. האם נקבלה בגלל שנתקיימה מקצת העדות או שיש לנו כאן בעיה של פסול קירבה. לשיטת הר"ן כל הדיון שלנו האם בכלל נקבל את עדותו אף לגבי אותו פלוגי שהרי יש לנו חלק בעייתית בעדותו

ומכיוון שבטלה מקצת העדות הרי שבטלה כולה. אבל יש פעמים שהעדות אינה נחשבת כלל לעדות ולכן כאשר אדם מעיד על עצמו שהוא רשע נאמר שאין מתייחסים לחלק זה של דבריו ואין זו עדות כלל ולכן רק אז נוכל לחלק את דבריו ולקבל את עדותו על פלוני. אבל כאשר העיד על קרוב הרי זו עדות אלא שהיא פסולה ועל כן כיוון שבטלה מקצתה בטלה כולה ואין מקבלים את עדותו גם על פלוני.